

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на Ивайло Валентинов Буров за придобиване на научната степен “доктор на науките” на тема
“Фонетични и фонологични универсалии при асимилационните процеси”
от проф. д-р Владимир Жобов

Предложената дисертация синтезира и надгражда работата на Ивайло Буров върху асимилационните процеси, позната от предишни негови студии. В този труд авторът изгражда обща теоретична рамка, в която различни и на пръв поглед несвързани явления като вокална хармония и метафония, вокално-консонантни асимилации и хармонии, контактни консонантни и вокални асимилации, спонтанна назализация, тоногенеза и др. са не само ясно разграничени и класифицирани, но и подчинени на многостранен и убедителен модел, който разкрива тяхната мотивация. Едно от безспорните достойнства на труда е пределно ясният, последователен и логичен начин, по който са определени същността, сферата на действие и възможните резултати за всяка една промяна. При това Буров не просто дава дефиниции на различни термини, а разкрива механизма на означаваните с тях промени във връзка с цялостната фонологична система и типологичните особености на езиците и диалектите, в които те се откриват.

Трудът обхваща 522 страници, структурирани в увод, 7 глави и заключение. В първата глава “Естество и типология на асимилационните процеси” са изложени критериите, според които се класифицират процесите, които авторът разглежда като резултат от фонетично уподобяване. Особено характерна за изследователския подход на Ивайло Буров е втората глава, озаглавена “Теории за вътрешната структура и градивните частици на фонемите”. Всестранната и задълбочена теоретична подготовка на Буров му е позволила да открие пресечни точки между научни направления, които изглеждат взаимно изключващи се. Той споделя критиката на фонетици като Линдблом и Охала към абстрактния и херметически характер на редица фонологични школи, но в своя теоретичен преглед на генеративната и постгенеративните фонологии успява да открие и в последствие да прилага в работата си тъкмо тези техни страни, които съдържат обяснителен потенциал и предлагат решения за реални фонетични процеси и типологични особености на фонологичните системи. Този баланс между анализ на фонологичните репрезентации и фонетичния реализъм, който търси обяснение за

фонетичните процеси в аеродинамични, акустични, анатомични и перцептивни закономерности, е последователно прокаран в целия труд. За всяка от промените, описани в труда, е потърсено и открито обяснение в рамките на този интегриран фонетичен подход. Използвани са основополагащи за съвременната фонетика приноси: квантовата теория на Кенет Стивънс, теорията за максимално аудитивно разпръскване на Линдблом, моделът на звуковите промени на Джон Охала като реинтерпретация от страна на слушателя, теорията на пертурбацията. В същото време Буров предлага и свои формализации на фонологичните процеси, но с уговорката, че те са средство за схематизация и визуализация без претенция за обяснителна и предсказателна сила. В отделни случаи Буров си служи с постулати като “изискване за непрекъснатост на стойностите” и “изискване за локализация на стойностите” (129 с.), но решително преобладават обясненията, базирани на фонетичен реализъм.

Третата глава, озаглавена “Теория за относителната бинарност и йерархия на признаците”, е посветена на един от централните въпроси на фонологията, чиято история в голяма степен се припокрива с историята на самата наука – проблема за броя и характера на диференциалните признаци, включително един от най-заплетените проблеми, този за бинарността. Предложеният от Буров модел, при който един сегмент може да има различен брой положителни или отрицателни стойности за един и същ признак (в зависимост от естеството на признака), изглежда компромисен, но е фонетично много по-мотивиран от чисто механичните, дори произволни решения, като разделянето на признака компактен – дифузен на признаци компактен – некомпактен и дифузен – недифузен. Много по-важен е стремежът реалността на предложения модел да се докаже чрез фонологични процеси на пренос на стойности, който се открива последователно в конкретните анализи. Предимство на системата от признаци, предложена от Буров, в сравнение с досегашните модели е не само убедителната аргументация на геометричната им организация, но и способността ѝ да интегрира максимално количество звукове, включително някои от най-късно появилите се в таблиците на Международната фонетична асоциация – напр. билабиалния вибрант и лингволабиалните съгласни. Впрочем, авторът доказва достойнствата на своя подход не чрез абстрактни критерии като простота и икономичност на описанието, а чрез последователното му прилагане в основната част на труда, където той се оказва особено подходящ за процеси, свързани например с промени във височината на гласните и със сонорната скала на сегментите.

Следващите четири глави са посветени на конкретните анализи на асимилационните процеси: вокална хармония и метафония, вокално-консонантни асимилации и хармонии, консонантна хармония, контактни консонантни и вокални асимилации. За да разкрие действието на фонетични и фонологични универсалии, изследването представя изключително богатство от данни от 250 езика от различни езикови семейства и ареали (читателят е улеснен от приложения индекст на цитираните езици). Наред с разкриването на фонетичния механизъм и причините на всяка една от промените, Буров предлага и важни ареални и типологични обобщения, напр. за връзката на вокалната хармония с преобладащо аглутинативната морфология на езиците, в които се среща. Той предлага и оригинална собствена хипотеза, която обвързва морфологично контролираните хармонии с когнитивния принцип за “обвързване на корена”, според който носителят на основното лексикално значение се стреми към свързване със “строго определено означаващо, неучастващо във фонемни редувания”. В бъдещите си проучвания авторът може да подложи тази идея и на експериментална проверка. Друга препоръка към автора може да бъде включването на повече явления, познати от българския език, а също от историята и диалектите му.

В заключението се резюмират резултатите от труда и отново се подчертава постигнатата ясна категоризация според основните критерии: сегментния клас на взаимодействащите звукове, близостта на сегментите и характера на взаимодействието, посоката и степента на уподобяване. Трябва да се подчертае, че тези критерии не са произволен избор на автора, а резултат от критично проучване на огромен корпус емпирични данни и прилагане на последователен изследователски метод.

Езикът на дисертацията е ясен и тя се възприема лесно въпреки богатството от факти и на места утежнения формализъм. Авторът предлага нови и в редица случаи сполучливи термини в случаи, в които липсва утвърден български термин – *фонетични индикатори* за *acoustic cues*, *преднокоренен* за *advanced tongue root*. В отделни случаи като *комплексификация* (63 и 93 с.) и *аутпут* (66 с.), донякъде и *дебит на говороне* (стр. 14 и 115) може да се потърсят по-добри терминологични решения. Не е изяснен и терминът *метастази на преградните съгласни* (147 с.).

Библиографията (502–520 с.) включва 343 заглавия с общолингвистична, фонетична и фонологична тематика.

Авторефератът отразява адекватно съдържанието на дисертацията и отразява вярно приносите в нея.

Представеният труд е несъмнен принос в областта на фонетиката и фонологията, в който за първи път са систематизирани и обяснени процесите на асимилация в много езици. При изобилието от данни за книжовни езици и диалекти в лингвистичната литература не е трудно към описаните от Буров процеси да бъдат добавени и други, които отговарят на приетите от него критерии за асимилация. Неговото постижение е създаването на непротиворечив и убедителен теоретичен модел, в който всеки такъв процес може да бъде не само таксономично отнесен към съответната категория, но и обяснен от фонетично, типологично и ареално гледище. Поради това предлагам с пълна убеденост на научното жури да присъди на гл. ас. д-р Ивайло Валентинов Буров научната степен “доктор на филологическите науки” (научна специалност 2.1. Филология. Общо и сравнително езикознание) за дисертационния му труд “Фонетични и фонологични универсалии при асимилационните процеси”.

9.2.2016

проф. д-р Владимир Жобов